

FRANS-VLAANDEREN.

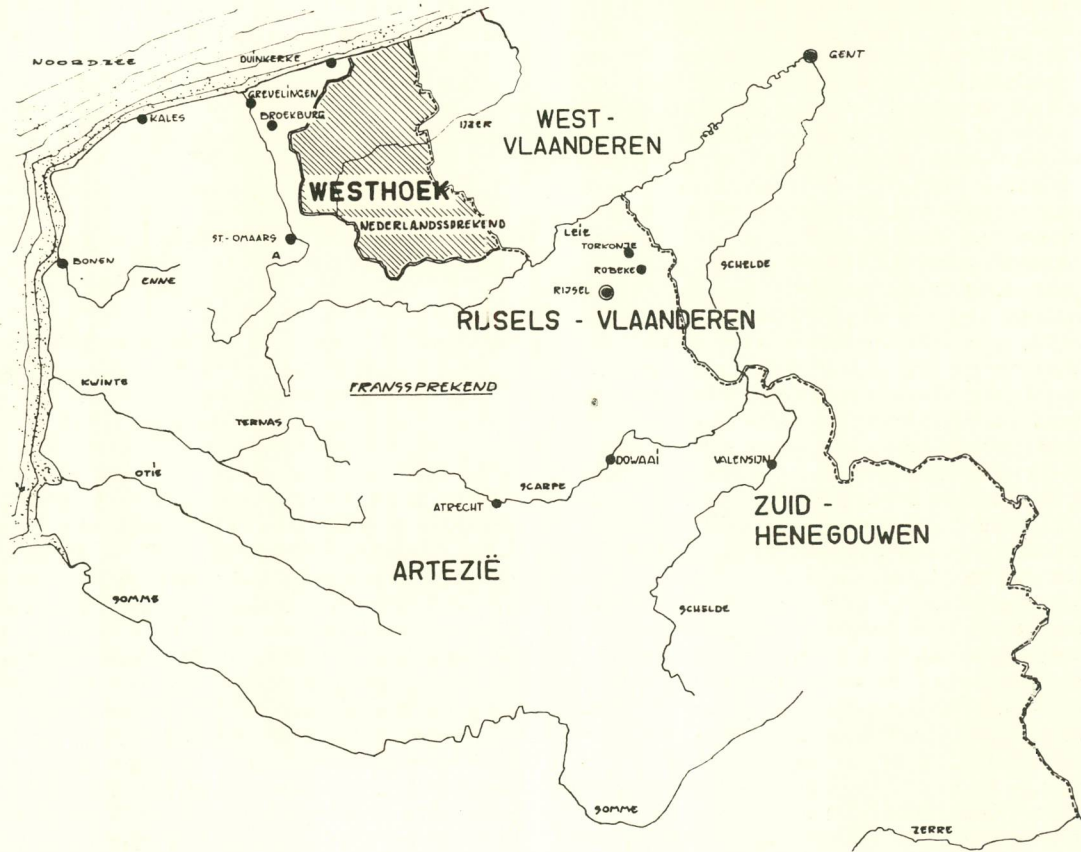
I. HISTORISCHE ACHTERGROND. Wie over

de geschiedenis van de Nederlanden in Frankrijk wil schrijven, moet eerst en vooral duidelijk maken wat hij als Nederland of Vlaanderen in Frankrijk beschouwt. Bij het afbakenen van Frans- of Zuid-Vlaanderen kan inderdaad een minimalistisch ofwel een maximalistisch standpunt worden ingenomen. In het eerste geval hecht men alleen of toch bijna uitsluitend belang aan het taalkundig criterium en beschouwt men, zoals Prof. Geyl, enkel nog als behorend tot de Nederlandse stam alle volken en volksgroepen voor wie het Nederlands de moedertaal is. In deze conceptie moet men Vlaanderen in Frankrijk beperken tot de nog actueel Nederlands sprekende, maar toch meer en meer verfransende Westhoek, gelegen tussen de Noordzee, de A en de Leie en omvattend het arrondissement Hazebroek (Hazebrouck)-Duinkerke (Dunkerque). Frans-Vlamingen, als J.M. Gantois, hebben zich echter met klem tegen deze opvatting verzet. Zij betogen dat de taal weliswaar het belangrijkste kenmerk is van een volk, maar dat een volksgrens niet volgens een niet-stabiele taalgrens mag worden getrokken. In deze ruimere visie zijn dan van belang de gemeenschappelijke oorsprong, aard en zeden, de gemeenschappelijke geschiedenis, het bewustzijn van etnische verbondenheid en ook wel economische en geografische factoren. De Nederlanden in Frankrijk ziet men in dat geval als een gebied dat zich uitstrekt tot aan de Zomme. Bekende hedendaagse historici als de Fransman Prof. Robert Lafont staan op dit standpunt. In dit geschiedkundig overzicht zullen wij zelf dan ook oog hebben voor dit grote gebied, dat gekoloniseerd werd door Salische Franken (3^e en 4^e eeuw), maar ook door Saksen, in het Bonense vooral

(Le Boulonnais) (4^e eeuw) en wellicht in mindere mate door Friezen (7^e en 8ste eeuw). Tot de Nederlanden in Frankrijk rekt men dan niet enkel de Westhoek (la Flandre flamingante), maar ook Rijsels Vlaanderen (la Flandre gallicante) en andere sinds lang verfranste gewesten als Vlaams Artesië (Artois), de streek van Kales (Calais) en Bonen (Boulogne-sur-mer) en een uitgestrekt grensland tussen Schelde en Zomme (Sourme) met o.m. Oosterban (Ostrevant), Vermandland (Vermandois), Ternasland (Ternois), Markenland (Marquenterre) en Ponteland (Ponthieu). Heel dit gebied werd na de verbroekeling van Francia (begonnen in 843) door het nieuwe Frankrijk (dat eerst met de Capetingers in de 10^e eeuw is ontstaan) stuk voor stuk heroverd op het uitgestrekte Vlaanderen, waarvan de Boudewijns in diezelfde tijd de grondleggers waren. In de 9^e, 10^e en 11^e eeuw bezat de Vlaamse graaf een sterke macht die met die van zijn Franse soeverein kon rivaliseren. Onder Boudewijn II (878-918) strekte het graafschap zich inderdaad uit van de Zeeuwse eilanden tot de Zomme. Onder Boudewijn V van Rijsel (1035-1065) werd daarbij nog Rijs-Vlaanderen met Kroon-Vlaanderen verenigd en werd Rijsel (Lille), centraal gelegen, tot hoofdstad van Vlaanderen gekozen. Onder Boudewijn VI bereikte het graafschap zijn grootste territoriale expansie. Het strekte zich uit van de Maas tot aan de Zomme. De overlevering wil dat de Dietssprekende gouwen, na de dood van Boudewijn VI, Waals overwicht vreesden en daarom een beroep deden op Robrecht de Fries (broer van Boudewijn VI), die het verenigde leger van Henegouwen en Frankrijk in 1071 te Kassel (Cassel) versloeg. Dit gebeurde met de hulp van Engeland, de nieuwe feodale macht die zijn ontstaan te dan-

ken had aan Willem van Normandië (Hastings, 1066) en die in de strijd tussen Vlaanderen (later de Nederlanden) en Frankrijk een belangrijke rol zou spelen. De nieuwe graaf, Robrecht de Fries, werd algemeen erkend van de Kwinte (Cauche) tot de Schelde en verstrekte de volkseenheid van het graafschap door een inniger vereniging van Kroonmet Rijks-Vlaanderen en door een sterkere oriëntering op de Nederlandse gewesten in het noorden. Het opnieuw overplaatsen van de grafelijke residentie naar Brugge (dat belangrijk werd als havenstad) wijst hier trouwens op.

Maar meer dan voorheen hadden de Vlaamse graven nu rekening te houden met de expansiedrang van de machtiger wordende rivaal, de buurmanleenheer, die naar het zuiden doorcrong tot de Middellandse Zee en ook naar het noorden uitbreiding zocht. Reeds in 1180 wist Filips II August zijn kroondomein naar het noorden uit te breiden ten koste van Vlaanderen. Zijn voogd, de kinderloze graaf Filips van de Elzas, stond hem immers Vermandland en Artesië af in de hoop dat hij daarmee de jonge koning in zijn macht zou hebben. Filips II werd echter een der meest ambitieuze Franse koningen die het machtsevenwicht tussen Vlaanderen en Frankrijk definitief zou verbreken. Artesië werd nu een afzonderlijk graafschap en zo kwamen Atrecht (Arras) en Terwanen (Théronanne), twee bisschoppelijke residenties, buiten Vlaanderen te liggen. Om zich tegen de drang naar macht van Filips II te verzetten zagen Boudewijn VIII en Boudewijn IX zich genoopt de zijde van Engeland te kiezen. Met de hulp van de Engelsen versloeg de machtige graaf Boudewijn IX (een der hoofdleiders van de vierde kruistocht, keizer van Constantinopel) het leger van Filips II (1197) en ver-

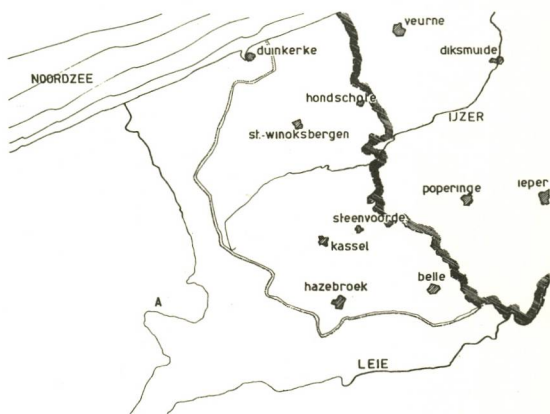

plichtte hem in 1200 een deel van het vroeger verloren gebied aan Vlaanderen terug te schenken. Na de dood van Boudewijn IX (1205) hervatte Filips echter zijn aanvallen. Op de verbonden legers won hij de grote slag te Boevingen (Bouvines) (1214): de inzet van een reeks veldslagen die in de volgende vijf eeuwen de annexatie van de zuidelijkste Nederlanden bij Frankrijk ten gevolge zou hebben. Volgens Robert Lafont werd eerst te Boevingen het Frans nationaal gevoel geboren. Door de nederlaag te Boevingen werd het welvarend graafschap Vlaanderen in de 13^e eeuw een soort satellietstaat van Frankrijk (Verdrag van Melun, 1226, onder Lodewijk VIII).

Filips IV de Schone, wou zijn gezag aan Vlaanderen nog sterker opdringen en kwam in botsing met graaf Gwijde van Dampierre, die toen ook net trachtte zijn grafelijke macht in de vijf grote Vlaamse steden te verstevigen (Brugge, Gent, Ieper, Rijsel en Dowaaï [Douai]). Als gevolg van zijn leenopzegging (1297) en zijn verdrag met Engeland viel het Franse leger Vlaanderen binnen. Rijsel, St.-Omaars (St.-Omer), Kassel, St.-Winoksbergen (Bergues), Duinkerke, Mardijk (Mardyck) en Broekburg (Bourgbourg) werden veroverd en weldra vielen ook Brugge en andere Vlaamse steden in Franse handen. De roemrijke overwinning van de Vlamingen te Kortrijk (1302) – bevochten door de volksklasse aan de zijde van de graaf – bracht de bevrijding en verzekerde het voortbestaan van Vlaanderen. Het Vlaams bewustzijn werd aanzienlijk versterkt. Tevens was de Guldensporenzege de eerste grote overwinning voor de stedelijke democratie. In de bevrijde Zuidvlaamse steden Rijsel en Dowaaï werd deze overwinning door de volksklasse geestdriftig onthaald. De daaropvolgende veldslagen zouden echter minder gunstig verlopen: de Pevelenberg (Mons-en-Pévèle) (1304), Kassel (1328), Westrozebeke (1382). Ofschoon de slag op de Pevelenberg geen militaire overwinning voor Frankrijk betekende, moesten de Vlamingen in 1305 het vernederend Verdrag van Athis aanvaarden, waarin o.m. werd bepaald dat Filips IV de Zuidvlaamse steden Rijsel, Dowaaï en Bethun (Béthune) in pand mocht behouden. In 1320 moest Robrecht van Bethun die zelfs volledig aan Frankrijk afstaan (Verdrag van Parijs). Ze zouden nu 49 jaar onder Franse overheersing blijven. De nederlagen tegen Frankrijk in de 14e eeuw waren te wijten aan verschillende factoren: het feit dat de Vlaamse graven, na Robrecht van Bethun, krui-perig de zijde van de Franse leenheer kozen, het verraad van de edelen, die dienst namen in het Franse leger (Kassel, 1328), de nog niet gebroken macht van de kapitalistische Fransgezinde poorterij, de onenigheid tussen de twee grote Dietssprekende steden Gent en Brugge (Westrozebeke, 1382), de geschillen die oprezen bij de moeilijke keuze die de Vlamingen herhaaldelijk moesten maken tijdens de Honderdjarige Oorlog tussen Frankrijk en Engeland (Artevelde). Zo was de 14^e eeuw ook voor de Westhoek (in Frans- en West-Vlaanderen) een eeuw van verscheurdheid. Het kustland was immers op Brugge met zijn graaf aangewezen. Zo werd nu eens gevochten tegen Frankrijk en de graaf (1328) en dan weer voor Frankrijk en de graaf (tegen de door de Engelsen gesteunde Gentenaars, Westrozebeke, 1382).

In 1369 stond de Franse koning Karel V Rijsels

Vlaanderen en Artesië weer aan Vlaanderen af tot grote vreugde van de inwoners van Rijsel, Orchies en Dowaaï. Hij deed dit om een Engels aanbod te overbieden bij het bewerken van het huwelijk van zijn broer Filips de Stoute, hertog van Boergondië, met Margareta van Male, de enige dochter van de minder onderworpen Vlaamse graaf Lodewijk van Male. Hij hoopte daarmee de hegemonie van Frankrijk over Vlaanderen te versterken en te bestendigen. Filips de Stoute (graaf van Vlaanderen in 1384) zou echter weldra zijn Franse oorsprong vergeten en een dynastie stichten die Frankrijk vijandig was. De Boergondische hertogen, centraliserend en expansief, zijn de stichters geweest van de Nederlanden. Het Vlaamse bastion hebben zij gebruikt als uitgangspunt voor het bemachtigen van de andere Nederlandse gewesten die – meer zuiver Diets gebleven – in de Boergondische staat een tegenwicht vormden van het uitgestrekte Franssprekend gebied. Achtereenvolgens zijn Rijsel, Mechelen en Brussel de hoofdstad van de Boergondische staat geweest. Filips de Goede verwierf de Zommesteden en het graafschap Bonen (1435, Verdrag van Atrecht) en verenigde aldus het grootste deel van het oorspronkelijke Frans-Vlaanderen weer met de Nederlanden. Onder Filips de Goede werd het Diets karakter der Boergondische statengemeenschap zeker versterkt, ofschoon het Boergondisch hof, de orde van het Gulden Vlies, de administratie enz. haarden van verfransing zijn geweest. De nederlaag en de dood van Karel de Stoute te Nancy in 1477 werd door de Franse koning Lodewijk XI benut om de steden aan de Zomme, het graafschap Bonen, Kamerijk (Cambrai) en Artesië weer in te palmen. Voor de Franse koning was het echter een tegenvaller, dat Maria van Boergondië met Maximiliaan van Oostenrijk i.p.v. met zijn zoon in het huwelijk trad (1477).

Frans-Vlaanderen werd opnieuw een slagveld. Lodewijk XI drong tot diep in Vlaanderen door, maar werd door Maximiliaan in 1479 te Guinegate (Artesië) verslagen. In 1485 rukten de Fransen opnieuw op en veroverden St.-Omaars, Terwanen en Atrecht, maar in 1488 moesten zij St.-Omaars, Broekburg en Grevelingen (Gravelines) weer ont-ruimen. In 1493 moest Lodewijk XI ook Artesië weer aan Maximiliaan afstaan (Verdrag van Senlis), maar in datzelfde jaar liet Maximiliaan de Nederlanden over aan zijn 16-jarige zoon Filips de Schone, die in 1496 in het huwelijk trad met de Spaanse erfprinses Johanna van Kastilië. Hun zoon, Karel V, zou daardoor de machtigste vorst

van Europa worden. Tijdens de regering van keizer Karel bleef het in Frans-Vlaanderen betrekkelijk rustig. In 1529 moest de Franse koning Frans I zijn leenheerschap over Vlaanderen en Artesië opgeven (Damesvrede te Kamerijk). In 1548 werden beide lenen van de Franse kroon opgenomen in de Boergondische Kreits, in ruil waarvoor Karel V Boergondië aan Frankrijk afstond, wat eigenlijk een versterking van het Dietssprekende deel van de Nederlanden betekende. In 1546 stond de koning van Engeland Bonen af aan Frans I (Verdrag van Aarde) (Ardres-en-Calais). Toen Frans I in 1552 plotseling Vlaanderen binnenviel, werd hij door Karel V teruggedreven en werd Terwanen veroverd en op bevel van de keizer met de grond gelijk gemaakt (1553). Bij de troonafstand van Karel V in 1555 werden de Nederlanden vastgeklonken aan Spanje, als stelling tegen Frankrijk en Engeland. Gedurende deze periode zouden niet alleen de noordelijke van de zuidelijke Nederlanden worden gescheiden, maar zouden wij ook een groot stuk van het Dietssprekende Vlaanderen definitief aan Frankrijk moeten afstaan. Reeds in 1556 zetten de Fransen hun veroveringswerk in. Kales, sinds twee eeuwen door de Engelsen beheerst, en ook Duinkerke werden door de Fransen ingepalmd. Zij rukten op tot Nieuwpoort en Veurne, maar de graaf van Egmont, die een Spaans leger aanvoerde, kon ze terugdrijven. Hij versloeg ze te St.-Kwinten (St.-Quentin) in 1557 en te Grevelingen (1558). Tussen de Spaanse koning Filips II (1555-'98) en de Franse koning Hendrik II werd daarop de vrede getekend. Maar nu zouden de godsdiensttwisten in de Nederlanden zodanig oplaaien, dat in een periode van veertig jaar de scheuring van Noord en Zuid voltrokken werd (o.m. Unie van Atrecht, waarbij Frans-Vlaanderen was aangesloten, tegenover Unie van Utrecht, 1579. Verder: Verdrag van Antwerpen, 1585). Bij de aanvang van zijn bestuur (1559) was door Filips II ook een nieuwe kerkelijke indeling gemaakt die in Frans-Vlaanderen zelf een scheidingslijn zou trekken. Een deel werd afhankelijk gemaakt van de Franssprekende kerkprovincie Kamerijk (met o.m. het tweetalige bisdom St.-Omaars en het Franstalige Kamerijk) en een ander deel van de Dietssprekende kerkprovincie Mechelen (met o.m. het bisdom Ieper). Vooral van 1572 tot 1583 was Frans-Vlaanderen een gebied dat doorkruist, geplunderd en verwoest werd door allerlei legers en groepen die elkaar om hun godsdienstige overtuiging bevochten. Het zuiverst eentalig Vlaams gebied, de Westhoek, was in religieus opzicht verscheurd en de gezindheid van de inwoners veranderde naargelang de machthebbers wisselden. In 1589 begon de strijd tussen Frankrijk en Spanje opnieuw. Farnese werd verslagen te Arken (Arques) (1589) en te Ivry (1590), maar Kales was in 1595 weer in handen van Spanje. Toen in 1598 de vrede werd getekend (Verdrag van Vervins), werd Kales teruggeschonken aan Frankrijk. Van 1602 tot 1635 kon Frans-Vlaanderen weer in vrede leven. Op godsdienstig gebied was het uiteindelijk een bolwerk geworden van trouw aan de Roomse Kerk. Na de dood van Isabella (1633) kwam het tussen Frankrijk en Noord-Nederland tot een vriendschapsverdrag (1635): een inleiding tot de Franse expansie, waarvan Frans-Vlaanderen het slachtoffer zou worden. Het verdrag bepaalde dat, indien de Zuidelijke Nederlanden zichzelf niet

konden bevrijden van het Spaanse juk, dit zou gebeuren door de Fransen en Noordnederlanders samen, die dan tot de verdeling zouden overgaan. Het Nederlands eenheidsbesef moest hier dus wijken voor andere motieven. Aanvankelijk verliep de strijd tussen Spanje en Frankrijk in het voordeel van Spanje. De Spanjaarden drongen door tot aan de Zomme en veroverden Corbie (1636). Twee jaar later echter deden de Fransen een aanval in noordelijke richting. Lodewijk XIII veroverde Heusden (Hesdin) (1639), Atrecht (1640), Ariën (Aire), Bapalmen (Bapamne) en Lens (1641). In 1643 werden de Spanjaarden verslagen door Condé te Rocroi. In 1644 heroverden de Fransen (met behulp van de Hollandse admiraal Tromp) Grevelingen. Kort daarop werden ook Bethun, Lillers, Armentières en Broekburg veroverd. In 1644 was het verbond tussen Frankrijk en de Verenigde Provinciën nog hernieuwd, maar de vrees voor Frankrijks groeiende macht verbrak weldra de eenheid (1648). Inmiddels vond nog de annexatie bij Frankrijk plaats van Duinkerke, Mardijk, St.-Winoksbergen, Kassel enz. (1646), maar na de vrede tussen Spanje en Noord-Nederland (Verdrag van Münster, 1648) ging de strijd verder in een voor Spanje versterkte positie. Datzelfde jaar drongen de Spanjaarden reeds tot Lens door, maar zij werden er verslagen door Condé. Binnenlandse onlusten in Frankrijk (Fronde) verlamden nu echter de Franse aanvalskracht. Zo vocht Condé nu mee aan Spaanse zijde en ook de Engelsen sprongen de Spanjaarden bij. In 1651-'52 moesten de Fransen wijken. Zij verloren St.-Winoksbergen, Broekburg, Duinkerke, Grevelingen en Mardijk weer. In 1654 sloegen de Spanjaarden het beleg van Atrecht, maar de Fransen waren nu hun inzinking te boven en Turenne bracht de Spanjaarden een nederlaag toe. In 1657 kozen de Engelsen de zijde van Frankrijk en werkten nu mee aan de herovering van de Vlaamse kuststeden: Mardijk (1657), Duinkerke, Broekburg, Grevelingen (1658). Voor de geboden hulp kregen de Engelsen Mardijk en Duinkerke toegewezen. Nu kreeg het Spaanse leger de genadestoot. Turenne drong door tot Brussel en in 1659 moest Spanje de Vrede van de Pyreneeën aanvaarden. Spanje deed afstand van bijna heel Artesië (het behield enkel nog St.-Omaars en Ariën), van Grevelingen, Broekburg en een gedeelte van Henegouwen en Luxemburg. Toen trokken de Fransen zich terug achter de overeengekomen nieuwe grenslijn.

Maar Lodewijk XIV bleef verder streven naar territoriale uitbreiding. In 1662 kocht hij Duinkerke van de Engelsen af. In 1667 veroverde hij Orchies, Armentières, Dowai, St.-Winoksbergen en Rijsel (zoals ook Kortrijk, Oudenaarde, Tielt en Doornik). Door de Vrede van Aken (1668) werden deze veroveringen goedgekeurd. In de verdere strijd tegen Frankrijk werden Spanje en de Noordelijke Nederlanden nu bondgenoten en hoe langer hoe meer berustte de verdediging van de Zuidelijke Nederlanden op het leger van de Noordelijke Republiek. Nog verliep de strijd in het voordeel van Frankrijk: in 1677 werd Valenciën (Valenciennes) veroverd en het leger van Willem III leed de nederlaag in de Slag bij Kassel (vlakte van Pene [Peene]), waarbij Kassel en Belle (Bailleul) verloren gingen. In 1678 werden Ieper en Gent veroverd en lag heel Vlaanderen binnen de greep van Frankrijk.

*Standbeeld te Duinkerke
van de Vlaamse kaper Jan Baert (1651-1702)
in dienst van Lodewijk XIV.*

Verraden door Engeland en niet meer gesteund door Spanje moest Noord-Nederland in 1678 de vrede tekenen te Nijmegen. Frankrijk deed hierbij afstand van de verst vooruitgeschoven posten (Kortrijk, Tielt, Oudenaarde, Ath), maar verkreeg benevens Kassel en Belle nog St.-Omaars, en benevens Valencijs nog Kamerijk en Maubeuge. Ook een stuk van West-Vlaanderen (Ieper, Poperinge, Roeselare) bleef aan Frankrijk. Nauwelijks vijf jaar later vielen de Fransen opnieuw aan en bezetten Kortrijk en Diksmuide (1685). Spanje was de oorlog moe en sloot in 1685 een twintigjarig bestand met Frankrijk. Hierbij werd Luxemburg aan Frankrijk afgestaan, maar Kortrijk en Diksmuide werden aan Spanje teruggeschonken. Maar reeds in 1688 verklaarde Lodewijk XIV de oorlog aan de Noordnederlandse Republiek (gesteund door Engeland, Duitsland en Spanje) en boekte overwinningen te Fleurus (1690), Steenkerke (1692) en Neerwinden (1693). In 1695 drong hij door tot Brussel. Nochtans moest hij bij de Vrede van Rijswijk (1697) afstand doen van verscheidene steden en van Luxemburg. De strijd was nog niet ten einde. Bij de dood van Karel II van Spanje in 1700 werd Filips II van Anjou, kleinzoon van Lodewijk XIV, erfgenaam en daarmee begon de Spaanse Successieoorlog, die twaalf jaar zou duren. Noord-Nederland, Engeland en Oostenrijk sloten een verbond, omdat zij de overmacht van Frankrijk vreesden. De Fransen werden door de verbondenen verslagen te Ramillies (1706), Oudenaarde (1708) en Malplaquet (1709). In 1708 werd Rijsel veroverd en in 1710 Dowai.

Lodewijk XIV, in nood, was bereid tot onderhandelen en tot het doen van toegevingen, maar vrees voor de macht van Oostenrijk verbrak nu de eenheid onder de verbondenen en Frankrijk boekte

een overwinning te Denain (1712). Daarop werd in 1713 de Vrede van Utrecht getekend. Filips van Anjou (Filips V) behield Spanje en Oostenrijk en nam bezit van de Zuidelijke Nederlanden. Lodewijk XIV moest weliswaar de steden Ieper, Veurne, Lo, Menen, Komen, Wervik, Waasten (Lewaast) en Doornik afstaan, maar behield definitief Frans-Vlaanderen. De sterke centralisatie in het bestuur en het openbare leven zou nu verder zorgen voor een volledige integratie: eerst van Artesië (waar het verzet tegen de Fransen eerst van 1680 af begon te verzwakken), daarna van Rijsels Vlaanderen (dat nog afzijdig bleef tot in de 18^e eeuw) en toen van het Vlaamstalig gebied, dat zich het meest wezensvreemd aan Frankrijk voelde; men mag aannemen dat hier pas met de Franse Revolutie de eenwording met Frankrijk werd voltrokken. Alle verder verzet tegen Frankrijk bleef ondergronds.

2. FRANS-VLAANDEREN EN DE VLAAMSE BEWEGING.

a) *Teloorgang van het Nederlands.* Volgens Karel de Flou is de juiste grenslijn van ons alleroudste taalgebied langs de kant der Zomme nu niet meer te trekken. In de jaren 600-800 bediende de streek tussen Berk-aan-Zee (Berck-sur-mer), Monsterhole (Montreuil), Bethun en Rijsel zich voor het grootste deel van het Vlaams. Over de precieze periode van verfransing van de meest zuidelijke gewesten en van Rijsels Vlaanderen is vrijwel niets met zekerheid bekend. Men neemt aan dat de romanisering voltrokken werd in de 10^e-11^e eeuw. In het graafschap Bonen verdween het Vlaams in de 11^e-12^e eeuw. In het Kalesgebied (o.m. om Wijnen-Guines) ging het Vlaams reeds in 1250 achteruit, maar het uitsterven ervan gebeurde pas omstreeks 1450. Die eerste, langzaam opdringende verfransing van de zuidelijkste Nederlanden werd zeker ook niet zonder enige tegenstand voltrokken. Dat blijkt o.m. uit schaarse gegevens uit de 12^e en 13^e eeuw, toen zich in verschillende abdijen taalgeschillen ontsponnen. De Dietse volkstaal bleek evenwel niet bestand tegen de meer invloedrijke Franse taal, die aanvankelijk ook de steun genoot van de latiniserende Kerk. Te Kales zelf werd van 1300 af in officiële akten het Frans gebruikt, maar toch sprak men er nog tot in de 15^e eeuw Vlaams. In de 16^e eeuw week de taalgrens tot op de A-rivier. In de 17^e eeuw zou dan de verfransing in de Westhoek beginnen, na de annexatie, onder druk van de staatsmacht. Reeds in 1663 werd het Frans door Lodewijk XIV te Duinkerke en te Broekburg verplicht gesteld voor het gerecht en werd aan de bisschoppen opgelegd enkel Franssprekende priesters te benoemen voor het missiewerk. In het onderwijs echter bleef de positie van het Nederlands nog lange tijd vrij gunstig. In de Zuidvlaamse colleges werd nog honderd jaar na de annexatie het Vlaams onderwezen, naast Grieks en Latijn. Eerst in de tweede helft van de 18^e eeuw kwam het Frans op het onderwijsprogramma voor. Gaandeweg werd het belangrijker, tot het tenslotte het Nederlands in de scholen volledig zou verdringen. Vooral de Franse Revolutie van 1789 was noodlottig voor de moedertaal. Wetsbesluiten van 1791, 1793 en 1794 legden de verplichting op de Franse taal te onderwijzen en ze te gebruiken in alle officiële stukken. Toen in 1801 de Westhoek werd afgescheiden van het bisdom Ieper om te worden gevoegd bij het bisdom Kamerijk, kwam de moedertaal in de Zuidvlaamse col-

Sint-Winoksbergen (Bergues).

leges in een meer benarde positie. Zo werd ze weldra alleen nog gebruikt als hulptaal voor het aanleren van het Frans. Tot in de eerste helft van de 19^e eeuw vertoonde de volkstaal evenwel nog voldoende levenskracht. Dit blijkt het beste uit de intense activiteit van de talrijke rederijderskamers in Frans-Vlaanderen. Ten tijde van de aanhechting kende de rederijkerij in Frans-Vlaanderen een vrij hoge bloei. Met de Duinkerke dichter Michiel de Swaen (1654-1707) bezat Zuid-Vlaanderen toen de beste dichter van de Zuidelijke Nederlanden. Vóór de Revolutie gaven de rederijderskamers in Frans-Vlaanderen nog blijk van een bijzondere vitaliteit. Van 1769 tot 1808 werden daar zes grote Vlaamse toneelwedstrijden of landjuwelen gehouden, waaraan een vijftiental Zuidvlaamse rederijderskamers hebben deelgenomen. Die landjuwelen bewerkten meteen een regelmatige verbroedering tussen Frans- en „Belgisch”-Vlaanderen. Honderd jaar na Michiel de Swaen waren de betrekkingen tussen beide delen van het gescheiden taalgebied dus vrij normaal. Tot eer van de rederijderskamers kan gezegd worden dat zij de moedertaal bleven cultiveren in een tijd dat het Frans zijn hoogste aanzien bereikte.

Omstreeks 1750 kende negentig procent van de bevolking van de Westhoek geen andere taal dan het Vlaams en ook het Vlaams bewustzijn was er nog heel levendig. Frankrijk werd ook nog meer als een vreemd land dan als het vaderland beschouwd. De Franse Revolutie betekende ook het begin van de radicale verfransing van het onderwijs. Duinkerke, de Zuidvlaamse stad die zich in de 18^e eeuw het snelst had ontwikkeld, verfransde het eerst (19^e eeuw).

Tijdens het Consulaat (1799-1804) en het Eerste Keizerrijk (1804-'14) kwam het Franse taalimperialisme op een nieuw hoogtepunt. Napoleon verscherpte in 1803 en 1807 de vroegere besluiten in verband met de Franstaligheid van de officiële akten.

Pogingen tot sterkere verfransing van het onderwijs dateren van 1833 (Loi Guizot), 1850, 1853 (Decreet van de Academische Raad van het Noorderdepartement), 1866 (Victor Duruy), 1882 (Jules Ferry) en 1890. In 1896 werd aan de priesters het preken en het catechismusonderricht in de volkstaal verboden op straffe van weddeberoving; een bedreiging die ook in het begin van onze eeuw werd uitgevoerd. Ondanks het kranige en vrij langdurige verzet van talrijke Vlaamse priesters leidde dit alles

uiteindelijk tot de volledige verbanning van het Nederlands uit kerk en school. Toch kan niet gezegd worden dat de verfransing alleen het werk is geweest van de verfransende staatsorganen. Zoals bij ons in België werd zij ook voor een deel bewerkt door de franskiljonse Vlamingen uit de hogere standen en uit de administratie. Volgens voorzichtige ramingen kan men aannemen dat in de Westhoek nu nog ongeveer 120.000 Vlaamssprekenden zijn op een bevolking van 317.000 zielen. Die zijn verspreid over 68 overwegend Nederlandstalige, 11 overwegend Franstalige en 40 tweetalige gemeenten.

b) *De Vlaamse beweging in Frans-Vlaanderen in het verleden en nu.* Na de annexatie is de systematische verfransing van de Westhoek niet zonder enig verzet gebeurd. Kerkelijke en burgerlijke overheden hebben herhaaldelijk tegen de onderdrukingsmaatregelen geprotesteerd en er werden ook gemeenschappelijke pogingen gedaan om de moedertaal in stand te houden.

Een beginpunt van de V.B. kan men zien in de stichting van het Comité Flamand de France op 10 april 1853. In de oprichting van dit Comité mag men een reactie zien op het reeds genoemde verbod van het onderwijs van het Nederlands door de Academische Raad van het Noorderdepartement. De vereniging werd opgericht te Duinkerke door zeven Zuidvlaamse intellectuelen, onder voorzitterschap van Edmond de Coussemaker. Zij koos als leus: Moedertael en Vaderland. De opdracht van het Comité was te ijveren voor het behoud van de Nederlandse moedertaal, de Vlaamse letterkunde te bestuderen, historische en letterkundige documenten in de Nederlandse taal op te sporen, Vlaamse volksliederen en legenden te verzamelen,

Groie Markt te Atrecht (Arras).

FLAMANDS DE FRANCE

MUSIQUE ET POÉSIE

AVEC LES MÉLODIES ORIGINALES, UNE TRADUCTION FRANÇAISE ET DES NOTES

PAR

E. de Coussemaker,

Membre correspondant de l'Institut de France,

Membre non résidant du Comité de la Langue, de l'Histoire et des Arts de la France, Associé de l'Académie Royale de Belgique, Fondateur et Président du Comité Flamand de France, etc., etc.

GAND,

IMPRIMERIE ET LITHOGRAPHIE DE F. ET E. GYSELYNCK,
RUE DES PEIGNES, n° 36.

1856.

gebruiken en gewoonten, Vlaamse zegswijzen, familienamen enz. te noteren en te bewaren voor het nageslacht. Dit alles was zeer voorzichtig geformuleerd in de statuten, die door het Franse Ministerie van Openbaar Onderwijs moesten worden goedgekeurd. De geest van de stichters (o.w. de zeer dynamische en zeer Nederlandsgezinde Lodewijk de Baecker) was door en door Vlaams, maar de verfransing van de gegoede stand liet zich reeds dermate voelen, dat het merendeel van de stichters al niet meer in staat was de Nederlandse taal te schrijven. Zo is het begrijpelijk dat de jaarboeken van het Comité, de Annales, en het driemaandelijks tijdschrift, het Bulletin du Comité Flamand de France, evenals de stichtingsakte volledig in het Frans geschreven waren. Behalve deze wetenschappelijke en informatieve publikaties bezat het Comité bij de aanvang ook drie Vlaamse volksuitgaven, nl. een Nieuwen Almanack voor 't Jaer O.L.H.J.C. 1854, een volksblad Het Biekorfen en een driemaandelijks tijdschrift Lettervruchten der Vlamingen van Frankrijk. Beide laatste uitgaven verschenen voor het eerst in 1855, maar zij hadden een kortstondig bestaan. Een taalbeweging werd immers niet geduld in Frankrijk, omdat men er een gevaar in zag voor de nationale eenheid. Zo is het te verklaren dat het reeds zo voorzichtig gestarte Comité nog voorzichtiger werd en enkel verder ging met zijn Franstalige publikaties en ook verzwakte in zijn ijver voor de moedertaal. Zijn arbeid bleef toen hoofdzakelijk beperkt tot de folklore, de oudheidkunde en de geschiedenis. De uitgaven van het Comité zijn daarom niet minder belangrijk. Zij omvatten studies, artikelen en mededelingen die bijzonder waardevol zijn voor de kennis van Zuid-Vlaanderen op elk gebied. Het kan ook niet ontkend worden dat het Comité voor de instandhouding van het Vlaams bewustzijn in Frans-Vlaanderen van betekenis is geweest. Terwijl bij ons de V.B. meer een taalbeweging was, is de V.B. in Zuid-Vlaanderen, ofschoon aanvankelijk

ook wel als taalbeweging bedoeld, in feite een beweging geworden voor heemkundige, volkskundige en historische arbeid die het Vlaams verleden, de taaleigenaardigheden, het Vlaams karakter van de streek enz. beter liet kennen en die ook door haar bestaan een voortdurend getuigenis was van de etnische aanwezigheid van de Zuidvlamingen in Frankrijk.

De eerste generatie van het Comité Flamand onderhield reeds contacten met Vlaanderen in België en met Nederland. Onder de buitenlandse leden van het Comité zien we mannen als Jozef Alberdingk Thijm, Snellaert, Conscience, Van Duyse e.a.

Bij de tweede generatie van het Comité Flamand moeten o.m. Karel Becuwe en Frans van Costenoble worden vermeld, die betrekkingen onderhielden met Guido Gezelle en Hugo Verriest. In 1884 richtte Gezelle zelfs een blaadje op voor Frans-Vlaanderen, getiteld *Ons Oud Vlaemsch*, dat echter maar kort bestond.

De grote figuur van de derde generatie was Kan. Prof. Dr. Kamiel Looten (Noordpene 1855-1941). Hij leidde het Comité van 1900 tot 1941, was de gevierde hoogleraar aan de Vrije Rijks universiteit, waar hij vijftig jaar lang buitenlandse literatuur doceerde en zijn studenten in contact bracht met de gehele Germaanse en in het bijzonder met de Nederlandse literatuur. Hij schreef tal van artikelen en werken over Nederlandse letterkundigen, was een specialist op het gebied van de vergelijkende literatuurgechiedenis en was betrokken als inspirator of animator bij alle initiatieven voor de geestelijke verheffing van zijn volk. Zo werd onder auspiciën van het Comité en onder de redactie van René Despicht van 1900 tot '14 de bekende *Tisje Tasjes Almanak te Belle* uitgegeven. Aan hem was het ook te danken, dat op 18 november 1926 aan de katholieke universiteit te Rijsel een leerstoel voor de Nederlandse taal- en letterkunde werd opgericht met Despicht als eerste docent.

Tot aan de Eerste Wereldoorlog was het Comité Flamand de enige groepering die de Vlaamse zaak in Frans-Vlaanderen behartigde. Nadien werd het echter overvleugeld door het actievere Vlaamsch Verbond van Frankrijk, dat gedragen werd door jonge krachten die hun bezieling van Kan. Looten hadden meegekregen. Het Comité Flamand verloor wellicht daardoor ook aan élan. De laatste tijd richt het zich echter langzaam weer op onder Mgr. H. Dupont, hulpbisschop van Rijsel, die sinds 1956 voorzitter is. Zo werkt het Comité mee aan de Vlaamse Kultuurdag die sinds 1962 telkenjare plaats heeft te Ekelsbeke (Esquelbecq). Nadat in de naoorlogse periode de voornaamste activiteit van het Comité beperkt scheen tot het houden van gedenkdagen, tot archeologische nasporingen, tot het plaatsen van gedenktekens en gedenkplaten, merken wij de laatste jaren een vernieuwde belangstelling op voor het probleem van de instandhouding van de moedertaal en van het Vlaams bewustzijn in Frans-Vlaanderen en de bereidheid tot een meer doortastend optreden.

Het streven van de jongeren vóór de Tweede Wereldoorlog naar een meer actuele en durvende beweging was niet enkel te danken aan prominente figuren als Kan. Looten en priester Jules Lemire, maar ook aan de regionalistische stroming die toen alle Franse provincies binnendrong en die zeker op de V.B. in Frankrijk vruchtbaar heeft ingewerkt.

Dit Franse regionalisme was in de eerste plaats een reactie tegen het „une et indivisible” dat sinds Lodewijk XIV, maar vooral sinds de Franse Revolutie de verschillende Franse gewesten was opgedrongen. Van 1900 tot '13 verscheen te Rijsel reeds een regionalistisch tijdschrift onder de titel *Le Beffroi*. Het werd geleid door Léon Bocquet. Vooral echter na de Eerste Wereldoorlog zou het regionalisme vaste voet krijgen in Frans-Vlaanderen. Door de Duinkerke publicist Gaspard van den Bussche (1880-1962) werd in 1919 een tijdschrift opgericht, getiteld *Le Beffroi de Flandre - Revue régionaliste de la Flandre française*. Dit tijdschrift, waarin ook Nederlandstalige bijdragen werden opgenomen, schiep in Frans-Vlaanderen een gunstig klimaat voor een vernieuwde V.B. Gunstig was ook het verschijnen van een ander regionalistisch, maar meer artistiek en literair georiënteerd tijdschrift dat in 1922 te Rijsel werd opgericht door Valentin Bresle en dat aanvankelijk getiteld was *Mercure de Flandre*. In juli 1923 verscheen dan ook het eerste nummer van een volledig Vlaamstalig studieblad *De Vlaemsche Stemme* in Vrankrijk, onder leiding van de E. H. A. Lescroart, die ook de oprichter was van de *Vlaamse Kringen* (1919) onder seminaristen en priesters. In 1924 werden de vier bestaande kringen verenigd tot het *Vlaamsch Verbond van Frankrijk*, waarvan de secretaris J.M. Gantois twintig jaar lang de grote bezieler zou blijven.

Na het verdwijnen van *De Vlaemsche Stemme* (1926), *Le Beffroi de Flandre* (1928) en *Mercure de Flandre* werden door het *Vlaamsch Verbond* *Le Lion de Flandre* (1929-'44) en *De Torrewachter* (1929-'44) opgericht. Het eerste was niet alleen een strijdblad, maar ook een algemeen cultuurblad, hoofdzakelijk in het Frans gesteld. Het bevat de meest belangwekkende en belangrijke studies die op het gebied van Vlaamse Beweging, folklore, kunst en letterkunde, toponymie enz. in Frans-Vlaanderen werden geschreven. Vele daarvan zijn van de hand van J.M. Gantois.

De Torrewachter was een Vlaamstalig volksblad met korte rubrieken en humoristische stukjes, waarvan de bedoeling was de Frans-Vlamingen weer Vlaams te leren lezen en de moedertaal bij het volk in ere te houden. Het droeg ook bij tot de vorming van een kleine groep intellectuelen, voor het merendeel priesters, die de Vlaamse taal weer vlot leerden schrijven. Een vrucht van de samenwerking onder de Zuidvlaamse intellectuelen die deel uitmaakten van het *Vlaamsch Verbond van Frankrijk*, was de uitgave van het merkwaardig en lijvig werk *Flandre notre Mère*, waarin alle aspecten van Zuid-Vlaanderen worden belicht.

Door de stuwende kracht van J.M. Gantois werden van 1924 af ook de *Vlaamse Congressen* georganiseerd. Zij werden gehouden in alle belangrijke centra van Zuid-Vlaanderen en mochten zich verheugen in een ruime belangstelling, ook van officiële persoonlijkheden. In totaal zijn er zeventien geweest. Ieder jaar werd door het *Vlaamsch Verbond* ook een *Taal- en Letterkundige Prijsvraag* uitgeschreven, waarvan de uitslag bekend werd gemaakt tijdens het *Vlaams Congres*. Een afdeling van het *Dauidsfonds* kwam in die tijd in Frans-Vlaanderen ook tot een zekere bloei, dank zij M. Janssen.

Toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak, had het

Vlaamsch Verbond van Frankrijk een zo grote aanhang gevonden, dat men mocht hopen dat het langzamerhand de grote herleving van Frans-Vlaanderen zou inluiden. Helaas, de oorlog werd ook daar de V.B. noodlottig. Ofschoon het Vlaamsch Verbond in wezen een culturele beweging was gebleven en ook tijdens de oorlog zijn best had gedaan om zijn onafhankelijkheid op politiek vlak te bevestigen door herhaaldelijk de leuze te verkondigen *Ni à droite, ni à gauche, ni même au centre, mais en dehors et au dessus*, toch werden na de bevrijding alle sporen van echte of vermeende collaboratie nagesnuffeld. Niet minder dan 49 leiders werden aangehouden onder beschuldiging van verraad. Twee leden werden onmiddellijk berecht: P.F. Quesnoy werd terechtgesteld en de jonge Piet Visieux, veroordeeld tot twintig jaar c.wangarbeid, stierf in de gevangenis. Na afzonderlijke processen vond een gezamenlijk proces plaats voor de krijgsraad te Rijsel van 9 tot 28 december 1946, tegen de 16 voornaamste beschuldigten o.w. J.M. Gantois. De secretaris van het Vlaamsch Verbond wist zich echter behendig en schitterend te verdedigen en was ook de beste advocaat voor zijn medewerkers. De straffen waren dan ook eerder klein. Enige werden vrijgesproken en de anderen kregen kleine straffen, liggend tussen zes maanden en vijf jaar. Bijna alle veroordeelden kwamen onmiddellijk vrij door het feit dat zij genoeg voorlopige hechtenis hadden ondergaan. Aan J.M. Gantois zelf, die vijf jaar had gekregen, werd enkele jaren later volledige amnestie verleend.

Enkele initiatieven die door het Vlaamsch Verbond tijdens de oorlogsjaren werden genomen verdienen nog te worden vermeld. Zo werd in 1942 een jeugdgroep De Zuidvlaamse Jeugd opgericht, die in 1943-'44 een eigen orgaan uitgaf: *Jeunes de Flandre - De Jonge Zuid-Vlaming*. In 1942 werd te Rijsel ook een Institut Flamand de France opgericht, dat spoedig tot een volkshogeschool uitgroeide.

Over de politieke houding van J.M. Gantois en van het Vlaamsch Verbond voor en tijdens de oorlog moeten wij genuanceerd oordelen. Enerzijds waren er de uitspraken over politieke onafhankelijkheid en over de louter culturele doeleinden van het Vlaamsch Verbond, die echter o.i. ingegeven kunnen zijn door een zeker opportunisme of door politieke onmacht, al betwijfelen wij niet dat een aantal personen uit de vooroorlogse leiding echt loyaal wensten te blijven tegenover de Franse staat en Frans-Vlaanderen mooier wensten te zien en groter in het grote Franse vaderland. Anderzijds constateren wij dat langzamerhand en vooral tijdens de oorlog deze beperkte regionalistische opvatting plaats moest maken voor een meer pangermaans. De beweging werd ontegenzegglijk beïnvloed door de ideeën van het racisme en in de publikaties van het Vlaamsch Verbond werd de volkse en culturele verbondenheid met de Germaanse broeders meer dan eens sterk geaccentueerd. De aanvallen op de centralisatiepolitiek van Frankrijk en op de zuidelijke invloeden werden tijdens de oorlog veelvuldiger en scherper en het komt ons voor dat de politieke eenwording van de Nederlanden van Zomme tot Dollart door de leiding van het Vlaamsch Verbond als realiseerbaar werd beschouwd in geval van een Duitse overwinning, al vinden wij dit nergens geschreven. Tal van feiten en geschriften laten ons

evenwel toe te vermoeden dat gehoopt werd dat de slag van Boevingen, die de verre oorsprong van de scheuring was geweest, nu eerst ongedaan zou worden gemaakt. Het geloof in deze noodzakelijkheid is het Vlaamsch Verbond dan ook fataal geworden bij de Duitse nederlaag. Waarschijnlijk om nog te redden wat te redden viel en ook als reactie tegen enkele leden die werkelijk wensten te collaboreren, publiceerde J.M. Gantois in juni 1944 in *Le Lion de Flandre* een *Mise au point* waarin hij opnieuw op de zuiver culturele en volstrekt apolitieke doelstellingen van het Vlaamsch Verbond wees.

De ontbinding van het Vlaamsch Verbond van Frankrijk in 1944 scheen het einde te zullen betekenen van de V.B. in Frans-Vlaanderen. Wellicht zou dit einde ook gekomen zijn, indien niet – eerder toevallig en onverwacht – hulp was gekomen van over de grens door de organisatie van de Frans-Vlaamse Kulturdagen te Waregem, van 1948 af.

Eigenlijk zijn de betrekkingen tussen Frans-Vlaanderen en Noord- en Zuid-Nederland sedert de annexatie nooit volledig verbroken geweest, ofschoon de contacten vaak te zeer beperkt bleven tot gewone menselijke relaties of tot individuele pogingen om het taal- en cultuurbewustzijn in Frans-Vlaanderen weer op te wekken, zonder dat dit evenwel veel weerklank vond bij de massa. Na de annexatieperiode – toen Zuid-Vlaanderen met Michiel de Swaen nog een bloeiperiode kende – zijn het de rederijderskamers geweest die tot in het begin van de 19^e eeuw voor een regelmatige verbroedering tussen Frans- en Belgisch-Vlaanderen hebben gezorgd door het organiseren van grote toneelwedstrijden. Een vijftiental Zuidvlaamse rederijderskamers hebben actief medegewerkt aan de 35 landjuwelen die tussen 1769 en 1808 werden gehouden. Later werden blijken van belangstelling getoond door tal van bekende persoonlijkheden als Guido Gezelle, de Fries Johan Winkler, Paul Frédéricq, Karel de Flou enz., maar ook door verenigingen als het Willemsfonds, het Davidsfonds, het Algemeen Nederlands Verbond en de Vlaamse Toeristenbond.

Een eerste grote concrete onderneming ten bate van de Nederlandse taal in Frans-Vlaanderen is het optreden geweest van *Pro Westlandia* o.l.v. Dr. H. Allaey, Dr. A. Borms en C. Rousseu. Deze kunst- en toneelgroep heeft in 1912-'14 verscheidene propagandatournees voor de Vlaamse taal en cultuur in Frans-Vlaanderen ondernomen. Na de Eerste Wereldoorlog werd hier voor Zuid-Vlaanderen geïjverd door het Michiel de Swaenfonds te Kortrijk o.l.v. Edm. Gyselinck, terwijl Dr. Vital Celen door zijn letterkundige en historisch-wetenschappelijke onderzoekingen in de Westhoek, zijn talloze artikelen en publikaties over de Frans-Vlaamse letterkunde en de Zuidvlaamse beweging baanbrekend werk heeft verricht.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd een georganiseerde actie voor Frans-Vlaanderen gevoerd door de Zannekinwerkgemeenschap met o.m. Dr. H. Gravez, Dr. A. Borms, Piet Vandommele en C. Rousseu. De bevrijding in 1944 betekende ook hier het einde van deze actie. Gelukkig ontstonden vier jaar later te Waregem de Frans-Vlaamse Kulturdagen o.l.v. A. Demedts en L. Verbeke. Hoewel ze aanvankelijk meer literair en artistiek bedoeld waren, zouden deze congresdagen spoedig

uitgroeien tot een nationale verbroedering in Grootnederlandse geest. In 1969 werd A. Demedts als voorzitter opgevolgd door Leo Vanackere.

Uit het streven van het Comité der Frans-Vlaamse Kulturdagen – later verdoopt tot Comité voor Frans-Vlaanderen – ontstond in 1952 het Zuidvlaams tijdschrift *Notre Flandre-Zuidvlaams Heem*, dat het orgaan werd van de vereniging *De Vlaamse Vrienden in Frankrijk*, die onder voorzitterschap van Dr. Jan Klaas uit St.-Omaars in 1958 werd opgericht. Na de dood van J.M. Gantois (1968), die sinds 1954 de redactionele leiding van het tijdschrift had, verdween het blad om te worden opgevolgd door *La nouvelle Flandre*, een politiek regionalistisch, federalistisch georiënteerd tijdschrift o.l.v. Dr. Jan Klaas.

Onder de stimulans van het Comité werden ook sinds 1955 Vlaamse toneelopvoeringen in Frans-Vlaanderen gegeven door het Volkstoneel voor Frans-Vlaanderen (uit Westouter) onder de leiding van Flor Barbry, die zich niet alleen verdienstelijk maakte als acteur en regisseur, maar ook als vertaler en schrijver van volksstukken, die in de Westhoek veel bijval hebben gekend. Door het Volkstoneel alleen al werden tot nog toe al meer dan 220 Vlaamse toneelvoorstellingen in Frans-Vlaanderen gegeven. Andere groepen uit Roesbrugge-Haringe, Alveringem, Wielsbeke en Vlamertinge (Milac-groep o.l.v. auteur-acteur Donald Debruyne) zorgden daarbij nog voor een 50-tal opvoeringen. Aan duizenden mensen in de Westhoek werd op die wijze niet alleen maar wat gezonde en opvoedende ontspanning bezorgd, maar ook weer eerbied en liefde bijgebracht voor de gesproken volkstaal.

Onder de leiding van de Werkgroep Nederland en van de Werkgroep Jeugd van het Comité voor Frans-Vlaanderen werden talrijke kampen en feesten voor de jeugd in Frans-Vlaanderen georganiseerd. Heemkundige kringen als *Bachten de Kupe* exploreerden het gebied en organiseerden folkloristische heemdagen op verschillende plaatsen in de Westhoek. In bladen, tijdschriften, radio en televisie werd aandacht aan Frans-Vlaanderen gewijd. Sinds 1956 werd telkenjare een Zuidvlaamse Kultuurdag georganiseerd in Nederland, eerst te Hulst, onder leiding van J.H. Stolte, en vervolgens te Breda, onder voorzitterschap van Dr. P.C. Paardekooper. Sinds 1962 werd ook ieder jaar een Vlaamse Kultuurdag georganiseerd in Frans-Vlaanderen zelf, nl. te Ekelsbeke onder leiding van de dynamische pastoor G. Decalf en onder auspiciën van het Comité Flamand de France en het Comité voor Frans-Vlaanderen. Voor de betrekkingen met Zuid-Vlaanderen op het gebied van de familiegeschiedenis werd de laatste jaren (sinds 1967) heel wat gedaan door de Vlaamse Vereniging voor Familiekunde. In Frans-Vlaanderen werd een afdeling opgericht die al zeer veel leden telt en regelmatig geslaagde bijeenkomsten houdt. Een der meest belangrijke initiatieven ten bate van Frans-Vlaanderen was de stichting van het cultureel tijdschrift *Ons Erfdeel* in 1957, onder de leiding van Jozef Deleu. Dit blad heeft met één slag de interesse voor Frans-Vlaanderen krachtig aangewakkerd en verbreid en zeer sterk bijgedragen tot de verruiming van de betrekkingen met de Frans-Vlamingen, tot het verhogen van het prestige van de Nederlandse taal en cultuur in Frans-Vlaan-

deren en dus ook tot het scheppen van een gunstig klimaat voor het tot stand komen van een vooralsnog beperkte vorm van onderwijs van het Nederlands in Frans-Vlaanderen. Het staat buiten kijf dat het probleem van het Nederlands onderwijs in Zuid-Vlaanderen het eerste probleem blijft en dus de voornaamste zorg moet uitmaken van de Zuidvlaamse beweging en van al degenen die iets voor Zuid-Vlaanderen willen doen. Dank zij de inspanningen van het Comité voor Frans-Vlaanderen werden tot nog toe op een tiental plaatsen in Frans-Vlaanderen naschoolse en avondcursussen Nederlands georganiseerd. Van 1963 tot '66 bestond ook een officiële cursus Nederlands aan het Lycée de Flandre te Hazebroek. In het kader van het Belgisch-Frans cultureel akkoord werd in 1948 een cursus Nederlands opgericht aan de Rijksuniversiteit te Rijsel o.l.v. Prof. A. van Elslander. Sinds 1953 wordt deze cursus verzorgd door Prof. Walter Thys en hij mag zich verheugen in een groeiend succes (60 studenten in 1969-'70, 102 studenten in 1970-'71). Van historisch belang voor het onderwijs van het Nederlands in Frans-Vlaanderen was het recente hervormingsplan van de Franse minister onderwijs, Olivier Guichard, inzake het talenonderwijs in het middelbaar onderwijs in Frankrijk. Op 29 september 1970 verscheen in het Franse Staatsblad een ministerieel besluit van 14 september 1970 betreffende de vreemde talen voor de baccalaureaatsexamens, waarin o.m. bepaald werd dat zowel voor de schriftelijke als voor de mondelinge proeven voor het baccalaureaat het Nederlands gekozen mocht worden op voet van gelijkheid met o.m. het Duits, het Engels, het Spaans, het Italiaans, het Russisch. Een nader besluit zou dan bepalen aan welke universiteiten de examens Nederlands afgelegd konden worden, wat inhield dat in de academische districten van die universiteiten het Nederlands onderwezen mocht bij het middelbaar onderwijs. Dit nader besluit kwam vrij spoedig. In het Staatsblad van 14 maart 1971 verscheen het besluit van de Franse minister d.d. 8 maart 1971, waarin bepaald werd dat het Nederlands onderwezen mag worden in de academische districten Rijsel, Parijs en Straatsburg. We stippen hier aan dat reeds een begin van uitvoering van dit besluit werd gemaakt te Parijs. Aan de heer J. van der Stap, die Nederlands doceert te Nanterre, werd al in de loop van het schooljaar 1970-'71 opgedragen het Nederlands te onderwijzen aan een Parijs' lyceum. Voor een drietal middelbare onderwijsinstellingen in de Frans-Vlaamse Westhoek zijn er ook al goede vooruitzichten. Een nog ernstige hinderpaal is een gebrek aan leraren, maar dank zij hulp vanuit België (studiebeurzen aan de Gentse Rijksuniversiteit) en Nederland (een spoedcursus van één jaar aan een Nederlandse universiteit) zal ook dit probleem wellicht spoedig zijn opgelost.

Dit belangrijke resultaat is ongetwijfeld te danken aan het overleg tussen Belgische en Nederlandse met Franse officiële instanties, maar niet minder aan het Comité voor Frans-Vlaanderen, dat een kwarteeuw actief geweest is.

Nu de mogelijkheid tot Nederlands onderwijs in Frans-Vlaanderen voor het eerst in de geschiedenis reëel is geworden, zal het erop aankomen daar in ruime kring de waarde van de Nederlandse taal en de Nederlandse cultuur in het licht te stellen. Alle

reeds bestaande initiatieven dragen daartoe bij. Wij denken hier vooral aan het tijdschrift *Ons Erfdeel*, dat nu met zijn Stichting nog heel wat meer voor het prestige van de Nederlandse taal en cultuur in Frans-Vlaanderen zal kunnen doen. Wij denken ook aan het mooie initiatief van de kosteloze verspreiding in de loop van 1970-'71 in Frans-Vlaanderen van een brochure, getiteld *Nous les Flamands de France*. Hierin werd gewezen op het belang, ook in economisch opzicht, van de Nederlandse taal en op de noodzaak van onderwijs van het Nederlands. Verder zijn er de Nederlandse Taal- en Letterkundige Prijsvragen, die telkenjare door het Comité voor Frans-Vlaanderen worden georganiseerd en die ook de belangstelling en de waardering voor de moedertaal vergroten. Voor de toekomst zou gedacht moeten worden aan de oprichting van een Nederlands cultureel centrum te Rijsel.

Tot besluit kan men zeggen dat de V.B. in en voor Frans-Vlaanderen toch heel wat heeft bereikt, ofschoon zij, vergeleken met de V.B. in Belgisch-Vlaanderen, de kinderschoenen nog niet ontwassen is. Rekening houdend met de veranderde sfeer en de snelle evolutie zal zij in de toekomst ook ruimer moeten gaan werken en het folkloristisch, taalkundig en cultureel streven moeten inschakelen in de beweging voor economische herleving van de regio en ook in de beweging voor de Nederlandse en Europese integratie.

LITERATUUR: P. Naibh, *Zannekin en de vrijheidsstrijd van het kustland van 1323 tot 1328* (1928); - P. Geyl, *Flandre notre Mère* (Uitgave van het Vlaamsch Verbond van Frankrijk, 1931); - V. Celen, *Letterkundige betrekkingen met Vlaanderen. Herleving van het nationaliteitsgevoel* (1933); - H. van Byleveld, *Nederland in Frankrijk* (1941); - G. Vandewoude, *Vlaanderens tragedie in de Westhoek* (1942); - Th. Luykx, *Op de drempel van de geschiedenis van het Vlaamse volk* (1943); - Th. Luykx, *De graven van Vlaanderen en de Kruisvaarten* (1947); - V. Celen, *Het Nederlands te Duinkerke door de eeuwen heen* (1951); - J.F. Verbruggen, *De slag der gulden sporen* (1952); - J.M. Gantois, *Ons Nederland boven de Zomme* (1956); - W. Pée, *Anderhalve eeuw taalverschuiving en taaltoestand in Frans-Vlaanderen* (1957); - P. Paardekooper, *Het onderwijs als knelpunt bij de Zuidvlaamse kwestie*, in *Ons Erfdeel* (1958, p. 12-17); - P. Geyl, *Geschiedenis van de Nederlandse stam* (1948-'59); - M. Gysseling, *Toponymisch Woordenboek* (1960); - B. Bijmens, *Zuid- of Frans-Vlaanderen* (1964); - J.M. Gantois, *De zuidelijkste Nederlanden* (1967); - E. Strubbe, *Frans-Vlaanderen, ontstaan en evolutie*, in *Ons Erfdeel* (1967, p. 63-77); - R. Lafont, *Sur la France* (1968); - J. Deleu en F. Niessen, *Frans-Vlaanderen* (1968); - A. Demedts, *Uit ons eigen erfdeel* (1968); - G. Delaine, *Les waeteringues du Nord de la France* (1969); - J. van Overstraeten, *De Nederlanden in Frankrijk* (1969); - L. Verbeke, *Vlaanderen in Frankrijk* (1970); - E. Coornaert, *La Flandre française et langue flamande* (1970); - J. Deleu e.a., *Frans-Vlaanderen* (1972); - L. Trenard e.a., *Histoire des Pays-Bas français* (1972); - A. Vanneste, *Taaltoestand in Frans-Vlaanderen*, in *Ons Erfdeel*, jg. 15, nrs. 3-4 (1972).

LUC VERBEKE